

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет  
імені Василя Стефаника»**

**Навчально-науковий Юридичний інститут**

**БАГАЙ Н.О.**

**ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ:  
методичні вказівки для самостійної роботи  
студентів магістратури заочної форми навчання**

**Івано-Франківськ - 2018**

ББК 67.9(4УКР)

*Схвалено на засіданні кафедри трудового, екологічного та аграрного права (протокол №10 від 22.05.2018 р.).*

*Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника (протокол № 9 від 22.06.2018 р.).*

**Рецензенти:**

- Мороз Галина Василівна** - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
- Мироненко Ігор Віталійович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**Багай Н.О. Вирішення земельних спорів: методичні вказівки для самостійної роботи (для студентів магістратури заочної форми навчання) [текст] / Н. О. Багай. - Івано-Франківськ: Навчально-науковий Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. – 21 с.**

Методичні вказівки для самостійної роботи (для студентів магістратури денної форми навчання) з курсу «Вирішення земельних спорів» розроблені на основі навчального плану студентів магістратури спеціальності «право» Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. До посібника включено програму курсу «Вирішення земельних спорів», завдання для самостійної роботи студентів, питання для самоконтролю, а також список літератури і нормативно-правових актів, рекомендованих для вивчення курсу.

ББК 67.9(4УКР)

©Багай Н.О., 2018

©Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2018

## **ЗМІСТ**

**Передмова**

**I. Програма навчальної дисципліни**

**II. Завдання і методичні поради для самостійної роботи**

**III. Індивідуальні завдання**

**IV. Контрольні питання**

**VI. Список літератури і законодавства для вивчення навчальної дисципліни**

## ПЕРЕДМОВА

Однією з важливих гарантій прав на землю в Україні є можливість їх судового захисту. Поряд із цим законодавством передбачено й можливість позасудового вирішення земельних спорів. Сучасне земельне законодавство визначає загальні засади розгляду та вирішення земельних спорів органами державної виконавчої влади з питань земельних ресурсів, органами місцевого самоврядування. Порядок та особливості судового розгляду земельних спорів визначаються нормативно-правовими актами процесуальних галузей законодавства.

Предметом вивчення курсу є законодавче регулювання вирішення земельних спорів, поняття та юридична природа земельних спорів, їх об'єктно-суб'єктний склад, види, особливості судового та позасудового порядку розгляду та вирішення земельних спорів.

Вивчення курсу передбачає дослідження та аналіз науково-теоретичних робіт представників як земельно-правової науки, так і інших галузевих юридичних наук, а також ознайомлення з нормативно-правовими актами земельного, цивільно-процесуального, господарсько-процесуального та деяких інших галузей законодавства.

Метою курсу є поглиблення знань студентів про порядок вирішення земельних спорів, а також оволодіння навиками застосування нормативно-правових актів земельного та інших галузей законодавства, необхідними у майбутній трудовій діяльності студентів.

Вивчення курсу “Вирішення земельних спорів” здійснюється як у формі лекцій, так і у формі практичних занять і самостійної роботи студентів. Практичні заняття покликані забезпечити глибше освоєння матеріалу, оволодіння практичними навиками застосування земельного законодавства. У зв'язку з цим на кожне заняття виноситься розгляд теоретичних питань і вирішення практичних завдань.

Готуючись до практичних занять, студентам необхідно вивчити теоретичні питання, які винесені для обговорення, опрацювати рекомендовану літературу і законодавство. Студент повинен вчитися творчо мислити, тому не є достатнім повторення на практичному занятті матеріалу, викладеного в лекції і підручнику.

Необхідно вивчати додаткову літературу, формуючи свою власну позицію, особливо зі спірних, дискусійних питань.

Вирішення практичних завдань потрібно починати з уважного вивчення фабули завдання і визначення фактичних обставин, що мають юридичне значення. Потім необхідно визначити особливості конкретного виду земельних відносин, їх склад, що дасть змогу вірно підібрати необхідний інститут та норму для врегулювання даних відносин. Вирішення завдання може вважатись обґрунтованим, якщо воно супроводжується посиланням на відповідні нормативно-правові акти. Відповіді на всі завдання повинні бути викладені в письмовій формі.

В результаті вивчення курсу студенти повинні знати: основні засади нормативно-правового регулювання вирішення земельних спорів, поняття, особливості та структуру земельних спорів, підстави та порядок їх виникнення, поняття та форми вирішення земельних спорів, особливості судового та позасудового порядку вирішення земельних спорів. Студенти також повинні вміти: правильно тлумачити і застосовувати правові норми, вміщені у нормативно-правових актах земельного законодавства України, ефективно застосовувати норми інших галузей права для вирішення земельних спорів, готувати основні процесуальні документи, необхідні для вирішення земельних спорів.

# **I. Програма навчальної дисципліни**

## **Тема 1. Законодавче регулювання вирішення земельних спорів**

Історія розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.

Сучасне нормативно-правове регулювання вирішення земельних спорів.

Співвідношення нормативно-правових актів земельного законодавства та актів інших галузей законодавства з питань вирішення земельних спорів.

Напрями вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів.

## **Тема 2. Поняття та юридична природа земельних спорів**

Поняття земельного спору: основні наукові підходи.

Ознаки земельного спору. Особливості виникнення земельного спору.

Розмежування земельних спорів з суміжними видами спорів (конфліктів).

## **Тема 3. Структура земельних спорів**

Основні елементи земельних спорів як особливого виду земельних правовідносин.

Суб'єкти земельних спорів.

Особливості об'єктного складу земельних спорів.

Зміст земельного спору.

## **Тема 4. Види земельних спорів**

Формування наукових підходів до диференціації земельних спорів.

Законодавче визначення видів земельних спорів.

Інші класифікації земельних спорів.

## **Тема 5. Вирішення земельних спорів як гарантія земельних прав**

Поняття і види гарантій земельних прав суб'єктів земельних правовідносин.

Юридична сутність вирішення земельного спору як гарантії земельних прав.

Стадії вирішення земельного спору.

Основні форми вирішення земельних спорів.

### **Тема 6. Позасудове вирішення земельних спорів.**

Види земельних спорів, що підлягають позасудовому вирішенню.

Органи, що розглядають земельні спори, їх повноваження.

Особливості процедури розгляду та вирішення земельних спорів державними органами та органами місцевого самоврядування.

Юридичне значення рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах.

### **Тема 7. Судовий порядок вирішення земельних спорів**

Види земельних спорів, що розглядаються в судовому порядку.

Процедура розгляду та вирішення земельного спору судом.

Особливості судового розгляду та вирішення окремих видів земельних спорів.

Напрями розвитку процесуального законодавства, що регулює судовий порядок вирішення земельних спорів.

### **Тема 8. Підвідомчість земельних спорів судам**

Законодавче регулювання підвідомчості земельних спорів судовим органам.

Земельні спори, що розглядаються загальними судами.

Підвідомчість земельних спорів господарським судам.

Справи, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

### **Тема 9. Судова практика розгляду та вирішення земельних спорів.**

Результати розгляду земельних спорів в порядку цивільного судочинства.

Практика розгляду земельних спорів у господарських судах.

Рішення земельних спорів, прийняті в порядку адміністративного судочинства.

## **II. Завдання і методичні поради для самостійної роботи**

### **Тема 1.**

#### **Законодавче регулювання вирішення земельних спорів**

1. Історія розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.
2. Сучасне нормативно-правове регулювання вирішення земельних спорів.
3. Співвідношення нормативно-правових актів земельного законодавства та актів інших галузей законодавства з питань вирішення земельних спорів.
4. Напрями вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів.

*У процесі вивчення теми студенти повинні дослідити історичні аспекти розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.*

*Вивчення інших питань передбачає аналіз сучасного земельного законодавства України та з'ясування особливостей законодавчого регулювання вирішення земельних спорів. Останнє питання передбачає обґрунтування власних пропозицій щодо вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів у сучасних умовах.*

#### **Завдання**

1. На основі опрацювання наукової літератури виділіть основні етапи розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.
2. Виділіть основні наукові підходи щодо вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів.

### **Тема 2.**

#### **Поняття та юридична природа земельних спорів**

1. Поняття земельного спору: основні наукові підходи.

2. Ознаки земельного спору. Особливості виникнення земельного спору.
3. Розмежування земельних спорів з суміжними видами спорів (конфліктів).

*Під час вивчення теми студенти повинні засвоїти поняття та основні ознаки земельного спору. Особливо слід звернути увагу на особливості виникнення земельних спорів.*

*Необхідно також уміти розмежовувати земельні спори у вузькому розумінні із суміжними видами правових спорів (конфліктів).*

### **Завдання**

1. Проаналізуйте рішення суду, прийняте за результатами земельного спору. Виділіть ознаки земельного спору та момент його виникнення.
2. Наведіть основні думки науковців щодо моменту виникнення земельного спору.

### **Тема 3.**

#### **Структура земельних спорів.**

1. Основні елементи земельних спорів як особливого виду земельних правовідносин.
2. Суб'єкти земельних спорів.
3. Особливості об'єктного складу земельних спорів.
4. Зміст земельного спору.

*Опрацювання теми передбачає з'ясування студентами структури земельного спору та особливостей основних його елементів.*

*Студентам слід також на основі Земельного кодексу України та інших нормативно-правових актів земельного законодавства вміти характеризувати конкретні спірні ситуації та виділяти основні їх елементи*

### **Завдання**

1. Проаналізуйте рішення суду, прийняте за результатами розгляду земельного спору. Визначте елементи земельного спору.

2. Підготуйте резолютивну частину рішення суду за результатами розгляду спору усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою.

3. Наведіть дискусійні точки зору науковців щодо суб'єктного складу земельних спорів.

#### **Тема 4.**

##### **Види земельних спорів**

1. Формування наукових підходів до диференціації земельних спорів.
2. Законодавче визначення видів земельних спорів.
3. Класифікації земельних спорів.

*У процесі вивчення теми студенти повинні дослідити наукову літературу щодо поділу земельних спорів на групи за різними класифікаційними критеріями.*

*Аналіз окремих видів земельних спорів повинен здійснюватися шляхом їх порівняльної характеристики (виявлення спільних ознак, відмінностей тощо). Особливу увагу студенти повинні зосередити на законодавчому регулюванні видів земельних спорів.*

##### **Завдання**

1. Проаналізуйте основні наукові підходи щодо класифікації земельних спорів за різними класифікаційними критеріями.

2. Проаналізуйте рішення суду, прийняте за результатами розгляду земельного спору. Визначте вид земельного спору за різними критеріями.

#### **Тема 5.**

##### **Вирішення земельних спорів як гарантія земельних прав**

1. Поняття і види гарантій земельних прав суб'єктів земельних правовідносин.

2. Юридична сутність вирішення земельного спору як гарантії земельних прав.
3. Стадії вирішення земельного спору.
4. Основні форми вирішення земельних спорів.

*Для засвоєння питань теми потрібно з'ясувати поняття та юридичну сутність вирішення земельного спору як особливої гарантії земельних прав суб'єктів земельних правовідносин.*

*Важливо також вміти аналізувати стадії вирішення земельного спору. Особливу увагу слід звернути на проблемні питання, пов'язані з виділенням основних форм вирішення земельних спорів.*

### **Завдання**

1. Наведіть існуючі наукові підходи щодо стадій та форм вирішення земельних спорів.
2. Проаналізуйте рішення органу місцевого самоврядування, прийняте за результатами розгляду земельного спору. Визначте стадії вирішення цього спору.

### **Тема 6.**

#### **Позасудове вирішення земельних спорів.**

1. Види земельних спорів, що підлягають позасудовому вирішенню.
2. Органи, що розглядають земельні спори, їх повноваження.
3. Особливості процедури розгляду та вирішення земельних спорів державними органами та органами місцевого самоврядування.
4. Юридичне значення рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах.

*При вивченні теми студенти повинні проаналізувати види земельних спорів, що можуть вирішуватися у позасудовому порядку, з'ясувати систему органів уповноважених вирішувати земельні спори.*

*На основі вивчення нормативних актів земельного законодавства слід вміти характеризувати юридичне значення рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах.*

### **Завдання**

1. Підготуйте заяву до органу місцевого самоврядування про вирішення земельного спору щодо дотримання правил добросусідства.

2. Підготуйте проект рішення органу місцевого самоврядування, прийнятого за результатами розгляду земельного спору щодо порушення межі земельної ділянки. Визначте його основні структурні частини.

### **Тема 7.**

#### **Судовий порядок вирішення земельних спорів.**

1. Види земельних спорів, що розглядаються в судовому порядку.
2. Процедура розгляду та вирішення земельного спору судом.
3. Особливості судового розгляду та вирішення окремих видів земельних спорів.
4. Проблеми розвитку процесуального законодавства, що регулює судовий порядок вирішення земельних спорів.

*При вивченні теми студенти повинні проаналізувати загальні ознаки судового порядку вирішення земельних спорів. При цьому необхідно з'ясувати види та особливості судової процедури розгляду і вирішення земельних спорів.*

*Аналіз існуючого порядку вирішення земельних спорів повинен ґрунтуватися на знаннях студентів нормативно-правових актів не лише земельного, але й конституційного та цивільно-процесуального законодавства.*

### **Завдання**

1. Наведіть наукові підходи щодо вдосконалення механізму судового розгляду земельних спорів.

2. Підготуйте резолютивну частину рішення господарського суду за результатами розгляду земельного спору.

### **Тема 8.**

#### **Підвідомчість земельних спорів судам.**

1. Законодавче регулювання підвідомчості земельних спорів судовим органам.
2. Земельні спори, що розглядаються загальними судами.
3. Підвідомчість земельних спорів господарським судам.
4. Справи, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

*Для вивчення теми студентам потрібно навчитися розмежовувати й визначати підвідомчість земельних спорів судам. При цьому необхідно з'ясувати особливості визначення підвідомчості окремих категорій земельних спорів.*

*Опрацювання теми курсу передбачає також вивчення нормативно-правових актів земельного законодавства, процесуальних галузей законодавства та узагальнення судової практики.*

#### **Завдання**

1. Проаналізуйте проблеми розмежування підвідомчості земельних спорів судам та наукові ідеї щодо їх вирішення.
2. Наведіть основні критерії розмежування підвідомчості земельним спорам, що визначені Верховним Судом України.

### **Тема 9.**

#### **Судова практика розгляду та вирішення земельних спорів.**

Результати розгляду земельних спорів в порядку цивільного судочинства.

Практика розгляду земельних спорів у господарських судах.

Рішення земельних спорів, прийняті в порядку адміністративного судочинства.

*При вивченні теми студентам потрібно навчитися аналізувати практику розгляду та вирішення земельних спорів судам. При цьому необхідно з'ясувати особливості розгляду окремих категорій земельних спорів.*

### **Завдання**

1. Проаналізуйте практику розгляду земельних спорів господарськими судами. Які можна виділити напрями вдосконалення процесуального законодавства за результатами аналізу судової практики?
2. Підготуйте проект резолютивної частини рішення суду, прийнятого за результатами розгляду публічно-правового земельного спору.

### III. Контрольні питання

1. Історія розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.
2. Сучасне нормативно-правове регулювання вирішення земельних спорів.
3. Співвідношення нормативно-правових актів земельного законодавства та актів інших галузей законодавства з питань вирішення земельних спорів.
4. Напрями вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів.
5. Поняття земельного спору: основні наукові підходи.
6. Ознаки земельного спору. Особливості виникнення земельного спору.
7. Розмежування земельних спорів з суміжними видами спорів (конфліктів).
8. Основні елементи земельних спорів як особливого виду земельних правовідносин.
9. Суб'єкти земельних спорів.
10. Особливості об'єктного складу земельних спорів.
11. Співвідношення об'єкта та предмета земельного спору.
12. Зміст земельного спору.
13. Формування наукових підходів до диференціації земельних спорів.
14. Законодавче визначення видів земельних спорів.
15. Класифікації земельних спорів.
16. Поняття і види гарантій земельних прав суб'єктів земельних правовідносин.
17. Юридична сутність вирішення земельного спору як гарантії земельних прав.
18. Стадії вирішення земельного спору.
19. Основні форми вирішення земельних спорів.
20. Види земельних спорів, що підлягають позасудовому вирішенню.
21. Органи, що розглядають земельні спори, їх повноваження.
22. Особливості процедури розгляду та вирішення земельних спорів державними органами та органами місцевого самоврядування.
23. Юридичне значення рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах.
24. Види земельних спорів, що розглядаються в судовому порядку.
25. Процедура розгляду та вирішення земельного спору судом.
26. Особливості судового розгляду та вирішення окремих видів земельних спорів.
27. Напрями розвитку процесуального законодавства, що регулює судовий порядок вирішення земельних спорів.
28. Законодавче регулювання підвідомчості земельних спорів судовим органам.
29. Земельні спори, що розглядаються загальними судами.
30. Підвідомчість земельних спорів господарським судам.
31. Справи, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства.
32. Результати розгляду земельних спорів в порядку цивільного судочинства.
33. Практика розгляду земельних спорів у господарських судах.
34. Рішення земельних спорів, прийняті в порядку адміністративного судочинства

## IV. Список літератури і законодавства для вивчення навчальної дисципліни

### 1. Література

1. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. - К. Знання, 2005. – 445 с.
2. Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: навчально-практичний посібник. – К., Вид-во “Істина”, 1999. – 320 с.
3. Алексеева С. Проблемы правового применения института права земельного сервитута // Підприємництво, господарство і право № 9, 2005.
4. Балюк Г.І., Єлисеєв О.В. Правові засади вирішення судами спорів, пов'язаних зі зверненням стягнення на земельну ділянку (як предмет іпотеки) на вимогу кредитора // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, юридичні науки, 2004, випуски 60-62, випуск 61 (с.75-79).
5. Бахуринська М.М. Правові засади концесії земельної ділянки за законодавством України: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2008. – 20 с.
6. Бевз О.В. Особливості реалізації права власності громадян на земельні ділянки // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, 2004, випуски 56-59, випуск 58 (с.107-109).
7. Бердников Є., Пастушенко П. Трансформація інституту постійного землекористування у зв'язку з прийняттям нового Земельного кодексу України // Право України.-2004.-№2.- С. 60-66.
8. Бондар О.Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України.- Автореф. дис.... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.06.- К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005.-20 с.
9. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: Монографія.- К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006.- 144 с.
- 10.Ващишин М.Я. Земельні правовідносини у селянських (фермерських) господарствах: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2000. – 18 с.
- 11.Вовк О.М. Право громадян на землю в сільській місцевості: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – Х., 1997. – 15 с.
- 12.Вівчаренко О.А. Право власності на землю в Україні (актуальні проблеми). – Івано-Франківськ, 1998. – 180 с.
- 13.Гринько С.В. Правові аспекти реєстрації прав на землю: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 172 с.
- 14.Гуревський В.К. Право приватної власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 1999. – 16 с.
15. Глотова О.В. Правове регулювання правочинів щодо земельних ділянок в Україні: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2003.-20 с.
- 16.Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996. – 272 с.

17. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник.- Друге видання / За заг. ред. Ю.С.Шемшученка. – К.: ТОВ Видавництво “Юридична думка”, 2008. – 720 с.
18. Єлисеєва О.В. Правові засади припинення права приватної власності на земельну ділянку у випадку її конфіскації за рішенням суду // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 63-64, 2005 рік, випуск 63 (С. 44 - 48).
19. Єлисеєва О.В. Припинення права приватної власності на земельну ділянку за законодавством України: Автореф. дис... к.ю. н.: 12.00.06., К., 2006 - 19 с.
20. Заєць О.І. Правосуб’єктність громадян у процесі приватизації земель: проблеми правового забезпечення // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, 2003, випуски 52-55, випуск 54 (с.111-113).
21. Заєць О.І. Розвиток сучасної правничої думки про право власності на природні ресурси та комплекси в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 63-64, 2005 рік, випуск 63 (С.9 -13).
22. Заєць О.І. Правові аспекти земельної реформи в Україні: Монографія.- К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006.- 185 с.
23. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.І.Семчика. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007. – 896 с.
24. Земельне право: Підручник / М.В.Шульга, Г.В.Анісімова, Н.О.Багай, А.П.Гетьман та ін.; За ред. М.В.Шульги. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
25. Земельне право України: Підручник / Г.М. Беженар, Є.С. Бердніков, Л.О. Бондар та ін.; за ред. О.О.Погрібного, І.І.Каракаша. – К.: Істина, 2003. – 448 с.
26. Земельне право: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Академічний курс / Семчик В.І., Андрейцев В.І., Бистров Г.Ю. та ін.; за ред. В.І.Семчика, П.Ф.Кулинича. – Київ: Видавничий дім “Ін Юре”, 2001. – 424 с.
27. Земельне право: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. В.І.Семчика і П.Ф.Кулинича. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001. – 424 с.
28. Земельне право України: підруч. / Г.І. Балюк, Т.О. Коваленко, В.В. Носік та ін.; за ред.. В.В. Носіка.- К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».- 2008.-511 с.
29. Земельний кодекс України з постатейними матеріалами: Збірник нормативно-правових актів та матеріалів судової практики: За станом нормативно-правових актів та актів органів судової влади на 1 лютого 2006 року Упорядник А.М. Мірошніченко. Науковий редактор В.В. Носік.- К.: Фізична особа – суб’єкт видавничої справи Романчук Р.С., 2006.-720 с.
30. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник // За ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І.Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.

31. Змінені положення Земельного Кодексу України: Науково-практичний коментар / Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І.- К.: Алерта КНЦ; ЦУЛ, 2010.-58с.
32. Ільницька Н.В. Оренда земель сільськогосподарського призначення: правові аспекти: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06 – К., 2001. – 19 с.
33. Каракаш І.І. Право собственности на землю и право землеиспользования в Украине: Научно-практическое издание. – К.: Истина, 2004. – 216 с.
34. Коваленко Т.О. Правовий режим земель недержавних сільськогосподарських підприємств у процесі їх реструктуризації в дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2002. – 212 с. – С.80-114.
35. Коваленко Т.О. Правові аспекти прискорення приватизації земель у сільському господарстві // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, юридичні науки, 2004, випуски 52-55, випуск 54 (с.119-122).
36. Ковальчук Т.Г. Окремі аспекти права власності громадян України на земельні ділянки за новим Земельним кодексом // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, юридичні науки, 2002, випуски 45-48, випуск 48 (с.249-253).
37. Ковальчук Т.Г. Правочинності землевласників і землекористувачів щодо ефективного використання земельних ділянок // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка, юридичні науки, 2002, випуски 52-55, випуск 54 (с.119 - 122).
38. Ковальчук Т.Г. Поняття та особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 63-64, 2005 рік, Випуск 63 (С.32 -37).
39. Ковальчук Т., Коваленко Т., Мірошніченко А. Проблеми ефективності правового забезпечення приватизації земель в Україні // Юридична Україна.- 2009.-№2.- С.63-68.
40. Краснова М.В. Правові аспекти гарантій прав на землю // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, 2004, випуски 56-59, випуск 58 (с.99-107), випуск 59 (с.144-148).
41. Костяшкін І.О. Право загального землекористування громадян: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2005. – 19 с.
42. Костяшкін І.О. Право загального землекористування громадян : Монографія. Хмельницький університет управління та права.- Хмельницький 2010.-148 с.
43. Кирєєва І.В. Припинення прав громадян України щодо використання природних об'єктів: підстави та порядок: Монографія / Під ред.. проф.. М.В. Шульги.- Харків: Видавництво «ФІНН», 2009.-160 с.
44. Кулинич П.Ф. Право власності на землю: нові підходи до визначення змісту // Право України.- 2009.-№9.- С. 22-29.
45. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: Монографія. - Київ: «Логос», 2011. – 688 с.
46. Лебедева Т.М. Правовий режим земель автомобільного транспорту та дорожнього господарства: проблеми та шляхи вирішення: Монографія / Під ред.. проф. М.В. Шульги.- Харків: Видавництво «ФІНН», 2009.-192 с.
47. Лейба Л.В. Земельні спори та порядок їх вирішення / За ред. проф. М.В.Шульги: Монографія. – Х.: Право, 2007. – 160 с.

48. Лісова Т.В. Правове забезпечення землеустрою в Україні: Монографія. - Х.: ЗАТ «Харківська друкарня» № 16. - 2005. - 168 с.
49. Луняченко А.В. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення, які належать громадянам на праві власності: Автореферат дис. ... к.ю.н. 12.00.06. - К., 2002. - 16 с.
50. Лисанець О.С. Земельно-правові засади городництва громадян: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. - Х., 2006. - 20 с.
51. Марусенко Р.І. Правові аспекти реєстрації земельних сервітутних прав // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, 2004, випуски 60-62, випуск 60 (с.27-31).
52. Марусенко Р.І. Правові аспекти земельних сервітутів в Україні: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. - К., 2005.-19 с.
53. Мірошніченко А.М. Земельне право України : Підручник.- К.: Алерта; КНЦ; ЦУЛ, 2009.-712 с.
54. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Навчальний посібник. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007.- 432 с.
55. Мірошніченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні: Монографія.- К.: Алерта КНЦ; ЦУЛ, 2009.-268 с.
56. Мірошніченко А.М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин в Україні: Автореф. дис. ... д.ю.н. 12.00.06. - К., 2010. - 31 с.
57. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України.- К.: Правова єдність, 2009.- 496 с.
58. Мироненко І.В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. - К., 2008. - 19 с.
59. Настечко К.О. Оформлення прав на земельні ділянки: правові та організаційні питання: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. - К., 2010. - 20 с.
60. Науково-практичний коментар до Закону України “Про особисте селянське господарство” / За ред. канд. юрид. наук, доц. Носіка В.В. - Кондор, 2004. - 252 с.
61. Носік В. Оформлення і переоформлення прав на землю: юридичний факт, право чи обов’язок ? // Право України. - 2004. - № 5.
62. Носік В. Коваленко Т. Щодо правової природи земельної частки (паю) // Право України. - 2000. - № 3. - С.48-53.
63. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія.- Юрінком Інтер, 2006.- 544 с.
64. Оверковська Т.К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування: Автореф. Дис.. к.ю.н. 12.00.06.-К., 2008.-20 с.
65. Оверковська Т.К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: Монографія.- Вінниця: ПП Едельвейс і К», 2010.- 220 с.
66. Першиков Є. Проблемні питання суперфіцію у земельних правовідносинах // Право України.- 2009.-№9.- С. 49-53.
67. Пейчев К.П. Правове регулювання відчуження земельних ділянок: Монографія.-Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007.- 124 с.
68. Правові основи майнових і земельних відносин: навч. посібник / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. — К. Магістр-XXI сторіччя, 2007. — 384с.
69. Рижкова Л.В. Правове регулювання охорони та використання особливо цінних земель: Автореф. Дис. ..к.ю.н. за спец. 12.00.06.- Х., 2010.- 17 с.

70. Семчик В.І., Кулинич П.Ф., Шульга М.В. Земельне право: Академічний курс Семчик В.І., Кулинич П.Ф., Шульга М.В.; за ред. В.І.Семчика. – К.: 2008.-600 с.
71. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: Сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2011. – 312 с.
72. Старостенко Д.М. Правове регулювання межування земель в Україні: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – К., 2009. – 18 с.
73. Титова Н. Землі як об'єкт правового регулювання // Право України. – 1998. - № 4. – С.10-15.
74. Федорченко М., Янов О. Земельне право України: посібник для практиків у двох томах. Т.1. Земельні відносини в населених пунктах / за аг. Ред.. М. Федорченка.- К., 2006.- 380 с.
75. Черкаська Н.В. Обмеження прав на земельні ділянки: Автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.06. – Х., 2008. – 19 с.
76. Шульга М.В. Актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах. Автореф. дис. ... д.ю.н. 12.00.06. - Х., 1998. – 37 с.
77. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях.- Харьков, Фирма «Консум», 1998.- 224 с.
78. Яніцький В.П. Порядок набуття права приватної власності на земельну ділянку в Україні: Монографія.- К : Атіка, 2008.- 140 с.

## **2. Законодавство**

1. Конституція України від 28.06.1996.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.
4. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. (в ред. Закону України від 02.10.2003 р.).
5. Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон України від 20.01.2005 р.
6. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р.
7. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р .
8. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 р.
9. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р.
10. Про використання земель оборони: Закон України від 27.11.2003 р.
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р.
12. Про державну експертизу землепорядної документації: Закон України від 17.06.2004 р.
13. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р.
14. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992 р.
15. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 р. (в ред. Закону від 02.11.2000 р.).

16. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р.
17. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р.
18. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р.
19. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р.
20. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р.
21. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р.
22. Про державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р.
23. Про приватизацію земельних ділянок: Декрет Кабінету Міністрів України № 15-92 від 26.12.1992 р.
24. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради України № 563 від 18.12.1990 р.
25. Про прискорення земельної реформи і приватизації землі: Постанова Верховної Ради України № 2200-ХІІ від 13.03.1992 р.
26. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Верховного Суду України №7 від 16.04.2004 р.
27. Про практику Верховного Суду України у справах зі спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про плату за землю: лист Вищого господарського суду № 01-8/374 від 10.03.2005 р.
28. Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами: Узагальнення судової практики Вищого господарського суду від 01.01.2010 р.
29. Про результати вивчення стану організації роботи та судової практики розгляду справ, пов'язаних із земельними відносинами, в господарському суді Автономної Республіки Крим: постанова Вищого господарського суду від 09.10.2009 р.
30. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з орендою земельних ділянок: лист Вищого господарського суду від 30.11.2007 р. № 01-8/918.
31. Про практику Верховного Суду України зі справ у спорах, пов'язаних із застосуванням земельного законодавства: лист Вищого господарського суду від 18.06.2004 р. № 01-8/1170.
32. Практика розгляду судами земельних спорів: Узагальнення судової практики Верховного Суду від 01.09.2003 р.
33. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням земельного законодавства: лист Вищого господарського суду від 16.11.2001 р. № 01-8/1228.